

BÜLBÜLÜN ELMİ-PUBLİSİSTİK FƏALİYYƏTİ HAQQINDA

Keçmişin və bu günün məşhur müğənni-vokalisləri arasında öz yaradıcılığı ilə yanaşı, xalqının musiqi mədəniyyətinin ümumi səviyyəsinin inkişafına və yüksəlişinə yönəlmiş publisistik fəaliyyətə də böyük diqqət və zaman ayıran artistin, ifaçının adını çəkmək yetərinə çətinidir. İstedadlı müğənni, ənənəvi Azərbaycan və klassik Avropa musiqisinin bilicisi və ifaçısı, pedaqoq və publisist Murtuza Məmmədov – Bülbül məhz belə çoxtərəfli və çoxcəhətli şəxsiyyətlərdən idi.

Bəlli olduğu kimi, publisist şifahi və ya yazılı formada cəmiyyətin aktual problemlərini peşəkarcasına işıqlandıran şəxsdir. Bülbülün elmi-publisistik fəaliyyəti mədəniyyətin geniş sahələrini əhatə edirdi. Bu fəaliyyət həm öz ifadə formasına görə, həm də məzmununa görə müxtəlif idi. Bura Azərbaycanın rəhbər orqanlarına rəsmi məktublar da, respublika və ümumittifaq mətbuatında – qəzetlərdə və jurnallarda məqalələr də, konfranslarda elmi məruzələr də, musiqi mədəniyyətinin çeşidli problemlərini işıqlandıran siyasi çıxışlar – nitqlər də daxil idi. Belə bir məqamı qeyd etmək vacibdir ki, Bülbül təkcə Azərbaycanda deyil, Sovet İttifaqının digər respublikalarında da musiqi mədəniyyətinin vəziyyəti ilə dərindən maraqlanırdı. Bu cür maraq ona incəsənətin inkişaf dinamikasını və ümumi meyllərini müqayisə etməyə, müştərək çözüm tələb edən problemləri müəyyənləşdirməyə kömək edirdi.

Uşaq yaşlarından etibarən Şuşanın dağ havası və saf bulaq suyu ilə bahəm Bülbül muğam musiqisinin çoxcəhətliliyini də özünə, öz varlığına “hopdurmuşdu”. Sonralar o, vokal ustalığını İtaliyada, Avropa vokal texnikası məcrasında kamilləşdirmişdi. Bülbülün ətraf dünyanı kəskincəsinə, qeyri-biganə qavraması kimi şəxsi, təbii xüsusiyyətlərindən əlavə onun vətəndaş ruhunun formalaşmasında XX əsrin başlanğıcında Azərbaycanda təşəkkül tapmış sosial-siyasi həyatın özəllikləri də böyük rol oynamışdı. İtaliyadan Bakıya geri döndən Bülbül Azərbaycan musiqi sənətinin korifeyləri Üzeyir Hacıbəyli və

Müslim Maqomayev ilə birlikdə milli mədəniyyətin yeni mərhələsinin yaradılmasının və təşəkkülünün ab-havasına dalmışdı. Keçmişin, ötən əsrlərin zəngin musiqi irsini rədd etməyən Ü. Hacıbəyli, M. Maqomayev və Bülbül mürəkkəb sosial vəziyyətdə, kəskin, ziddiyyətli diskussiyalar fonunda milli musiqi mədəniyyətinin tipoloji cəhətdən yeni keyfiyyət durumunu yaradırdılar. Bu, Azərbaycanın musiqi həyatında mürəkkəb bir dönmə idi: bir tərəfdən keçmişin musiqi, muğam ənənələrinin qorunması tərəfdarları qrupu musiqi sənətinin avropalaşdırılmasına qarşı çıxır, o cümlədən, məsələn, Bülbülün muğam oxuması vərdişlərini itirə biləcəyi mümkünlüyündən əndişələnirdilər. Digər tərəfdən muğamın, ənənəvi musiqi alətlərinin əleyhdarları da fəal surətdə çıxış edirdilər. Onlar belə hesab edirdilər ki, ənənəvi musiqi tərəqqi yolunda əngəldir. Lakin başda Ü. Hacıbəyli olmaqla Azərbaycan ziyalılarının sağlam düşüncəli hissəsi Azərbaycanın mədəni irsinin yaşamaq hüququnu qorumağa müvəffəq oldular [3, s. 24].

“Bülbül. Seçilmiş məqalə və məruzələr” adlı kitabın [1] mündəricatındakı başlıqların heç də dolğun olmayan siyahısına nəzər salmaqla, Bülbülün elmi-publisistik məqalələrində və çıxışlarında toxunduğu mövzuların çoxcəhətliliyi haqqında mühakimə yürütmək olar. Onlardan bəzilərini burada təqdim edirik:

– *Qərib kimdir? Yeni operaları səbrsizliklə gözləyirik. Şərq vokal sənətinin ustası. Xalq qəhrəmanının obrazını yaradacağam. Əfsanəvi aşığın obrazı. Azərbaycan aşıqlarının yaradıcılığı. Artistin yolu. Xanəndə və aşıqlar. Çiçəklənən milli musiqi mədəniyyətimiz. Sovet artistinin səadəti. Doğma Moskvada. Repertuar haqqında. Musiqi sənətinin inkişaf yolları. Deputat xalqın xidmətçisidir. Gənc istedadlar. Samur-Dəvəçi kanalında. Xoreoqrafiya sənətimizin inkişafı. Dahi sənətkar. Milli oxuyan kadrlar hazırlayaq. Vokal kadrların hazırlanmasına dair Ümumittifaq müşavirəsinin yekunları. Azərbaycan SSR-in 1941-ci il Dövlət Büdcəsi haqqında məruzə ətrafında çıxış. SSRİ Dövlət Akademik Böyük teatrının 175 illiyi qarşısında. Bir ekspedisiyanın tarixi. Ənənələr və yenilik axtarışları. Xalq müğənniləri. Köhnə dostun sözü. Xoş gəlmişsiniz. Ölməz sənətkar. Xalq müğənnisi. Bağa gir, bülbülə ərizigülü-ruxsar eylə. Gənc nəslə uğurlar olsun. Danışır ongünlük iştirakçıları. Azərbaycan oxuma məktəbi. Muğamın nota yazılması haqqında. Opera və balet teatrımızın qastrolu haqqında. İfadədə sənətkarlıq lazımdır. Musiqi sənəti haqqında.*

Bülbül türk müğənnilərindən birinci olaraq Avropa musiqisinin cidi şəkildə və ustalıqla mənimsəməyə girişmişdi. O, doğma milli mühitdən

(hansı ki, onun bədii artımına təkan vermişdi) qopmadan nə isə yeni bir şey yaratmağa can atırdı; belə bir canatımın məğzində Azərbaycan vokal ifaçılıq məktəbini Ümumavropa və Rusiya oxu məktəbi ilə birləşdirmək, sintez etmək istəyi dururdu. Fəqət bunun üçün bir çox mətləbləri nəzəri cəhətdən yenidən dərk etmək və daha sonra isə əməldə həyata keçirmək lazım gəlirdi. Bülbül “Diafraqma vasitəsilə səs çıxarma üsulu, onun Azərbaycan oxumasında tətbiqi və ifaçılıq mədəniyyəti” adlı özünün ilk məruzəsini 1932-ci ildə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında etmişdi. Bəstəkar və dirijor Əfrasiyab Bədəlbəyli, məşhur ifaçı-xanəndə və aktyor Hüseynqulu Sarabski Bülbülü musiqi sənətinin inkişafına verdiyi önəmli töhfə ilə əlaqədar dəstəkləmiş və təbrik etmişdilər. Bülbülün bu və sonrakı məruzə və məqalələrinin xüsusiyyəti ondan ibarət idi ki, o, öz nəzəri söyləmələrini, nəşrlərini əməli örnəklərlə – konsertlərlə möhkəmləndirirdi. Bu konsertlərdə Bülbül özü, yaxud da onun tələbələri xalq, muğam və Avropa musiqi əsərləri ifa edirdilər.

Bülbülün ilk məruzəsinin ardından düzənlənmiş konsertdən sonra Ə. Bədəlbəyli qeyd edirdi ki, bu, “musiqi təhsilinin, geniş miqyasda musiqi intellektinin inkişafının, Qərbi Avropa və rus klassik musiqisinin öyrənilməsinin milli ifaçılıq mədəniyyətinin artımına və inkişafına kömək etməsinin əyani illüstrasiyasıdır” [5, s. 44]. Hüseynqulu Sarabski də öz növbəsində demişdi ki, indidən belə Azərbaycan vokal sənətinin inkişafında yeni mərhələ başlayır. Üzeyir Hacıbəyli isə Bülbülün məruzəsini və çıxışını tarixi dönüş anı adlandırmışdı [5, s. 45].

1933-cü ildə Moskvada David Oystxax, Emil Gilels, Yakov Fliyer, Zoya Qayda kimi məşhur ustaların qatıldığı Musiqiçilərin ümumittifaq müsabiqəsində Bülbül laureat adını qazanır, konsertlərdə böyük müvəffəqiyyətlə çıxış edir. Lakin hətta Moskvada parlaq uğurla keçmiş konsertlər belə bir vətəndaş olaraq Bülbülün həyatının başlıca hədəflərindən birinə kölgə sala bilməzdi. O, Bakıya tələsir və Azərbaycanda respublikalararası musiqi olimpiadasının təşkilinə başlayır. Bu olimpiada Orta Asiyanın və Cənubi Qafqazın xalqları arasında istedadların aşkara çıxarılmasına kömək göstərməli idi. Gənc, uğurlu müğənni olan Bülbül, hətta öz yaradıcı fəaliyyətinin ən parlaq dövrlərində belə geniş xalq kütlələrinin incəsənətə marağının gücləndirilməsi zərurəti və imkanları haqqında düşünürdü. O vaxtlar Azərbaycan dövlət konservatoriyası yanında Elmi-tədqiqat musiqi kabinetinin rəhbəri olan Bülbül zamanəsinin ən yüksək instansiyasına – Azərbaycan

Kommunist (bolşeviklər) Partiyasının Mərkəzi Komitəsinə məktub yazır. O, məktubda Azərbaycan SSR-də ilk dəfə olaraq respublikalararası musiqi olimpiadasının təşkili və keçirilməsi ideyasını irəli sürür. Bülbül qeyd edirdi ki, Olimpiada Şərq milli mədəniyyətlərinin musiqi nailiyyətlərinə baxış və milli mədəniyyət yaradılmasına dair təcrübə mübadiləsi vasitəsi kimi düşünülmüşdür. Elə həmin məktubunda Bülbül elmi kabinetin SSRİ-nin ən yaxşı musiqişünaslarının geniş müşavirəsini keçirməklə bağlı niyyətindən də yazırdı. Bu müşavirənin məqsədi musiqişünas tədqiqatlarının vahid rəhbərliyinin təsbit olunması idi [5, s. 47].

Bülbül həmçinin respublikada not nəşriyyatının yoxluğu narahat edirdi. Bu cür nəşriyyatın təşkilinin zəruriliyi haqqında öz təkliflərini o, respublika Xalq Maarif Komissarlığına təqdim etmişdi [5, s. 47].

Bülbül xalqın sistemətiq olaraq incəsənətə cəlb olunmasının, onun mədəniyyətinin yüksəldilməsinin, estetik gözəlliyi dərk etməsinin qeydinə də qalırdı. Neftçilərin mərkəzi mədəniyyət sarayının təşkili layihəsi də bu qayğının mücəssəməsi idi. Bülbülün Azərneft Birliyinə məktubundan oxuyuruq: “Mən hesab edirəm ki, Mədəniyyət sarayını yaratmağın və onun nəzdində axşam musiqi universitetinin və metodika mərkəzinin açmağın vaxtı çatmışdır. İstehsalatdan ayrılmadan fəhlələrin məşğul ola biləcəyi musiqi universitetinin təşkili neftçilərə keçmişin son dərəcə zəngin musiqi irsini mənimsəməyə, bizim dünyagörüşümüzlə bağlı yeni musiqi mədəniyyətini qavramağa kömək edərdi. Universitetin kontingenti müstəsna olaraq özünü bədii özfəaliyyətdə göstərmiş neft sənayesi işçilərindən komplektləşdirilməlidir... Musiqi universiteti “Azərneft Birliyinin” mərkəzi Mədəniyyət sarayında yerləşəcək və ən iri neft rayonlarının mədəniyyət saraylarında öz filiallarına malik olacaq” [5, s. 95].

Bülbül Sovet İttifaqında, o cümlədən Azərbaycanda gənc vokalçıların hazırlanması ilə bağlı məsələ də düşündürürdü. O, rus və Azərbaycan operaları üçün kadrlar hazırlamaq məqsədi ilə Azərbaycan dövlət konservatoriyası yanında opera studiyasının təşkili haqqında məsələ qaldırır. Özü də o, studiyaçıların öz tamaşalarını fəhlə auditoriyasına – mədəniyyət saraylarına çıxarmalarını məqsəduyğun hesab edirdi. 1937-ci ilin fevralında o, SSRİ-dəki ən yaxşı vokal tədrisçilərinin təcrübəsini ümumiləşdirməkdən ötrü geniş konfrans çağırmaq təklifi ilə SSRİ Xalq Komissarları Şurası yanında İncəsənət işləri üzrə Komitəyə müraciət edir; Bülbül belə bir konfransın milli respublikalar üçün xüsusən vacib olduğunu sanırdı. Həmçinin onun fikrinə görə, geniş forumda bütünlükdə İttifaqın musiqi ictimaiyyətinin iştirakı ilə nəğmə və

vokal nəzəriyyəsinin ən başlıca məsələlərinin müzakirəsi böyük əhəmiyyət kəsb edəcək.

1937-ci ilin iyunun 25-də Moskvada Vokal təhsili üzrə Ümumittifaq müşavirədə Bülbül “Azərbaycan dilinin fonetik xüsusiyyətləri” adlı məruzə ilə çıxış etdi. Müşavirədə Sovet İttifaqının görkəmli pedaqoqlarının iştirak etməsinə baxmayaraq, bir çox iştirakçının diqqətini məhz Bülbülün məruzəsi cəlb etdi. Məsələ onda idi ki, Bülbülə məruzəsini illüstrasiya etməkdən ötrü Moskvaya öz sinfini gətirməyə icazə vermişdilər. Onun irəli sürdüyü bütün müddəalar əyani şəkildə təsdiqini tapırdı, Azərbaycan xanəndəlik məktəbinin əsas prinsiplərini nümayiş etdirən “canlı” illüstrasiyalar ilə müşayiət olunurdu. “Mən nə söyləyirdimsə və göstərirdimsə – deyə Bülbül öz çıxışında vurğulayırdı – bu, Azərbaycan, klassik rus və Avropa nəğmə məktəblərinin sintezinə əsaslanan yeni məktəbin mahiyyətini üzə çıxaran çoxillik zəhmətlərimin məhsulu idi. Mən Azərbaycan dilinin fonetik xüsusiyyətlərini, onun yüksək mövqenin formalaşmasına çevik uyğunlaşan sinharmonizmini açıb göstərdim, və bütün bunları öz tələbələrimin köməyi ilə nümayiş etdirdim. Bütün bu çalışmalar mənim tərəfimdən Azərbaycan dili əsasında Azərbaycan sözlərindən tərtib olunmuşdu; onlar klassik rus və Avropa nəğmə məktəblərinə tam müvafiq gəlirdi. Çıxışım boyu mən auditoriyanın marağını hiss edirdim. Bu da anlaşılandır, belə ki, respublikanın milli vokal mədəniyyətinin inkişafına maraqlan irəli gəlirdi” [5, s. 55].

Lakin Bülbülün qarşısında hələ çox problem dururdu; o, onları mümkün qədər tez həll etməyi planlaşdırırdı. Milli musiqi mədəniyyətinin artımı ilə əlaqədar kadrların hazırlığı vəzifələri ortaya çıxırdı, bu isə öz növbəsində tədris-pedaqoji vəsaitlərin, metodoloji dərsliklərin yaradılmasını tələb edirdi. “Azərbaycan vokal məktəbinin xüsusiyyətləri və ifaçılıq mədəniyyəti haqqında” məruzəsində Bülbül vokal metodologiyası sahəsində meydana gələn axtarışların və vokal təhsilinin hələ də qənaətbəxş səviyyədə olmadığını qeyd etmişdir. O yazırdı: “... musiqi təfəkkürü o qədər irəlilədi ki, ifaçılar və müəllimlər qarşısında tamamilə haqlı tələblər qoydu. Təəssüf ki, müəllimlərin heç də hamısı alim deyildir. Ona görə də vokal metodologiyasına dair kitabların səhifələrindən və müəllimlərin dilindən uşaqların beyninə minlərcə dolaşıq termin yeridilir. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin coşğun inkişafı, Azərbaycan operasının, konsert ifaçılığının tərəqqisi şəraitində ifaçılar və vokalist-müəllimlər məsələsi vacib bir məsələ kimi qarşıda durur” [1, s. 214]. Bu məruzədə Bülbül həyatının 30 ildən artıq bir dövrünü Azərbaycan

oxuma məktəbinin formalaşması kimi maraqlı bir problemə həsr etdiyini və bu illər ərzində söylədiyi 9 məruzə haqqında məlumat verir [1, s. 209-210]. Həmin məruzələr aşağıdakılar idi:

1. “Diafraqma vasitəsilə səs çıxarma üsulu, onun Azərbaycan oxumasında tətbiqi və ifaçılıq mədəniyyəti”. Azərbaycan Dövlət Konservatoriyası, 1932-ci il.
2. «Azərbaycan oxuma sinfinin təsis edilməsi haqqında». Burada Azərbaycan oxuma məktəbinin əsas prinsipləri şərh edilmişdir. 1934-cü il.
3. «Azərbaycan oxuma məktəbi haqqında». Məruzə, sinif tələbələrinin oxumasının nümayiş etdirilməsi ilə 1937-ci ildə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında söylənilmişdir. Bu məruzə vokalistlərin Moskvada keçirilmiş Ümumittifaq qurultayına hazırlıqla əlaqədar idi.
4. «Azərbaycan vokal məktəbinin əsasları və qardaş respublikalarda ifaçılıq mədəniyyətinin inkişafı haqqında”. Moskva, 1937-ci il.
5. «Azərbaycan oxuma məktəbinin nəticələri və qardaş respublikalarda vokal mədəniyyətinin inkişafı» adlanan məruzə xalq müğənnilərinin, aşığıların, xanəndələrin, tələbələrinin çıxışları ilə müşayiət olunmuşdur. 1941-ci ildə Ümumittifaq İncəsənət İşləri Komitəsinin Bakıda çağırdığı xüsusi müşavirədə oxunmuşdur.
6. «Azərbaycan dilinin fonetik xüsusiyyətlərinin oxumaq üçün əhəmiyyəti». 1952-ci ildə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyası vokal kafedrasının geniş iclasında tədim edilmişdir.
7. «Qardaş respublikalarla vokal mədəniyyətinin inkişafı haqqında». Daşkənd konservatoriyası, 1953-cü il.
8. «Azərbaycan vokal mədəniyyətinin və aşiq-xanəndə sənətinin inkişafı tarixi”. 1957-ci ildə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyası Bədii Şurasının geniş iclasında təqdim olunmuşdur.
9. 1959-cu ildə edilmiş doqquzuncu məruzə yenə də Bülbülün çoxillik tədqiqatlarının bu başlıca mövzusunə həsr olunmuşdur.

Bütün məruzələrin mətni stenoqrafiyaya alınmışdır, AMEA-nın Memarlıq və İncəsənət institutunun arxivində qorunmaqdadır.

Şəxsi rifah üçün deyil, öz xalqının gözəl gələcəyi naminə durmadan irəliləyən həqiqi publisist xarakteri Bülbülü İncəsənət işləri üzrə idarəyə məktub yazmağa vadar edir. O, Elmi-tədqiqat musiqi kabinetinin Azərbaycan musiqisi institutuna çevrilməsinin zəruriliyi barədə təklif irəli sürür. Bülbül yazırdı: “Bu bizə Azərbaycan muğamlarının, aşiq yaradıcılığının öyrənilməsi, elmi-tədqiqat işi, Azərbaycan musiqisi tarixi, şərqşünaslıq şöbələrinin, eləcə

də metodiki-dərs vəsaitlərinin, metodikaların və proqramların yaradılması ilə məşğul olan nəzəri şöbənin, ədəbiyyat şöbəsinin (belə ki, ümumən vokal yaradıcılığı ədəbi mətnlərlə bağlıdır) yaradılmasına imkan verərdi” [5, s. 64-65]. Onun fikrinə görə, Azərbaycan musiqisi tarixinə dair əsərlərin yaradılması zərurəti apaydın özünü göstərirdi. Bülbülün varlığına hakim kəsilən, onu daim məşğul edən digər mühüm problem opera teatrının taleyi idi. 1938-ci ildə Moskvada Azərbaycan incəsənəti dekadanın zəfərindən sonra respublikanın teatr həyatında yaşanan müəyyən eniş onu narahat edirdi. Bülbül bu barədə «Советское искусство» qəzetində məqalə yazır, teatrın arxayınçılığından, gənclərə, yeni repertuar yaradılmasına laqeyd münasibətindən söhbət açır. Məqalənin dərcindən sonra müəyyən çevrələr Bülbülün üstünə düşmüşdü. Opera teatrında iki gün davam etmiş müşavirə gedişində o, prinsipial mövqeyinə çoxlu irada tuş gəlir. Lakin Bülbül özünə xas doğruluqla bir daha vurğulayır ki, dekadanı sonra bu işə yaradıcı gəncləri cəlb etməklə, yeni operaların yaradılması uğrunda ikiqat enerji ilə mübarizə aparmaq lazımdır və musiqini, onun spesifikasiyasını başa düşən incəsənət adamları özləri teatra, incəsənətə rəhbərlik etməlidirlər.

«Бакинский рабочий» qəzetində dərc olunmuş “Azərbaycan SSR-nin 1941-ci il dövlət büdcəsi haqqında məruzə ətrafında çıxış” adlı məqaləsində Bülbül Nizami adına muzeyin tikintisi, Nizaminin 800 illiyinə ithaf olunmuş yeni musiqi və poetik əsərlərin yazılması kimi musiqi sahəsində baş vermiş müsbət hadisələrlə yanaşı, deputatların diqqətini İncəsənət işləri üzrə idarənin işində çatışmazlıqlara da yönəldir. Bu cür çatışmazlıqlar rayon teatrlarının işinə zəif nəzarətdə, yaradıcı işçilərə yardımın olmamasında, incəsənət sahəsində gənc kadrların yetişdirilməsi üçün dövlət büdcəsindən ayrılmış vəsaitin nə-tamam istifadəsində, habelə teatr sənəti sahəsində müşahidə olunan digər problemlərdə özünü göstərirdi. Həcmcə kiçik, fəqət məzmunca zəngin nitqində Bülbül Xalq Maarif Komissarlığının da işini tənqiddə məruz qoymuşdu [4].

Respublikada musiqi təhsilinin səviyyəsini daha da qaldırmaq, incəsənətin inkişafına və çiçəklənməsinə öz töhfəsini vermək cəhdi Bülbülü qastrollardan və ezamiyyətlərdən sonra qarşısalınmaz olaraq Bakıya çəkirdi. Doğma şəhərdə Bülbül yorulmaq bilmədən mədənlərdə, zavodlarda, fabrikələrdə, kolxozlarda, alimlər arasında çıxış edir, dekada, konsertlər haqqında öz təəssüratlarını bölüşürdü. Onun başlıca məqsədi, insanlarda ümumiyyətlə incəsənətə maraq, habelə respublika hüdudlarından kənarda Azərbaycan mədəniyyətinin müvəffəqiyyətləri üçün iftixar hissini oyatmaq idi.

“Azərbaycanda vokal məktəbinin xüsusiyyətləri və ifa mədəniyyəti haqqında” adlı məruzədə Azərbaycan dilinin fonetikasının böyük rolu qeyd olunurdu. Bülbül yazırdı ki, bir çox başqa, o cümlədən gürcü, erməni və hətta italyan dillərindən fərqli olaraq, Azərbaycan dilində doqquz sait var. Bu, dilə və Azərbaycan dilində yazılmış mahnılara xüsusi oxunaqlılıq (ahəngdarlıq) verir. Bülbülün fikrincə, elə ona görə idi ki, gürcü və erməni xanəndələr öz repertuarlarına Azərbaycan mahnıları daxil edirdilər; Azərbaycan dilində ifalar dinləyicilər arasında xüsusi müvəffəqiyyətə malik idi [1, s. 4].

Qeyd etmək yerinə düşərdi ki, hətta Bülbülün vokalçılarda səs çıxarmanın spesifikasiyası haqqında etdiyi elmi-nəzəri məruzə belə açıq-aşkar publisistik səciyyə daşıyırdı. Sözügedən məruzələrdə, çıxışlarda publisistikanın əsas atributları – tənqidi, amma eyni zamanda obyektiv qeydlər, əsas problemin qoyulduğu və onun həllə yolları – hər zaman yer alırdı. Azərbaycanın və Sovet İttifaqının digər respublikalarının mədəni həyatında baş verən bu və ya başqa mühüm hadisəyə Bülbül jurnalist operativliyi ilə reaksiya verirdi. Bu, qısa qeyd də, daha təfəssilatlı informasiya da ola bilərdi, lakin hər zaman müəyyən əxlaqi-etik siqlət daşıyırdı. Bülbül respublikanın mədəni həyatında yaşanan hər bir, hətta kiçik epizodun belə dərin mənasını açır, potensial dinləyicilərinə və tamaşaçılarına bu və ya başqa hadisənin gerçək anlamını çatdırmağa çalışırdı. Özü də bu, sadəcə faktın quru konstataşyası deyildi; hətta qısa məlumatı belə Bülbül canlı, ifadə dillə şərh etməyi bacarırdı. Məsələn, “Samur-Dəvəçi kanalında” adlı məqaləsində Bülbül ədəbi-bədii səpkidə, ifadəli müqayisələrdən istifadə etməklə 1940-cı ildə kanalın tikintisindən bəhs edir [6]. Həmin vaxtlar inşaatçılara konsert vermək üçün tikinti bölgəsinə artistlər, musiqiçilər briqadası gəlmişdi. Məqalədə izdihamlı nəhəng tikintidən və təbiətin gözəlliyindən əldə olunan güclü təəssüratlar Bakılı artistlərlə görüşə gələn çoxsaylı tamaşaçı kütləsini özündə sığışdırma bilməyən klubun gözəl bəzədilməsinin təsviri ilə növbələnirdi.

Düşüncəmizə görə, paytaxt artistlərinin öz xalqına fədakarcasına xidməti həm o zamanın, həm də müasir dövrün (bu məqalənin müəllifi də daxil olmaqla) oxucusunda xüsusi heyranlıq doğurmaya bilməz. Bülbül usandırmadan, oxucunu təngə gətirmədən artistlərin məişət və yerdəyişimi zamanı üzləşdikləri çətinlikləri təsvir edir. Bülbül yazırdı ki, iki ay ərzində tikinti aparılan əraziyə Bakıdan teatrların, musiqi kollektivlərinin 600-dən çox artisti, solisti gəlmişdi. Onların arasında Azərbaycan xalq artistləri Qurban Pirimov və Hüseynqulu Sarabski, aşığılar Mirzə və Əsəd kimi məşhur incəsənət

ustadları da var idi. Onların hamısı getdikləri mənzil başına çox vaxt yük məşinlarında, bəzən isə piyada olaraq varmaq məcburiyyətində qalır, həftələrlə kolxozçularla birlikdə çadırlarda yaşamaq olurdular. Lakin bu zaman heç kim şikayətlənmirdi. Əksinə, artistlər onların sənəti sayəsində kolxozçuların və inşaatçıların ruhunun, iş qabiliyyətinin, yaxşı əhval-ruhiyyəsinin yüksəldiyini görəndə və eşidəndə dərin məmnunluq və iftixar hissi keçirirdilər. Beləliklə, Bülbülün bu kiçik məqaləsinin ruhuna təmənnəsiz, həqiqi vətənpərvərlik və vətəndaş mövqeyi sirayət olunmuşdur.

1934-cü ildə R.M. Qliyerin “Şahsənəm” operasının Azərbaycan dilində qoyuluşu ilə əlaqədar yazdığı “Qərib kimdir” adlı məqaləsində Bülbül başlıca qəhrəmanın – Aşıq Qəribin surətinin öz anlayışını, öz təfsirini izah etməyi zəruri hesab edirdi. O, yazırdı: “Qəribin kim olduğunu müəyyən etmək – yalnız bu operanın qəhrəmanı olması nöqtəyi-nəzərindən deyil, tarixi nöqtəyi-nəzərdən də əhəmiyyətliyədir. Demək olar, bütün operanın təhlili və icrası, bu suala düzgün cavab verilməsindən asılıdır. Şəxsən mən, Aşıq Qəribin peşəkar aşıq olmadığını təsdiq etmək tərəfdarıyam. Mənim rəyimcə o, kütlənin içərisindən yetişmiş, öz istedadına və zəkasına görə kütlənin sevdiyi xalq xanəndəsidir” [2].

Bülbül bu obrazı birxətli deyil, kompleks şəkildə, tarixi, sosial, lirik nöqtəyi-nəzərdən yozurdu. Həmçinin o, Qəribin Şahsənəmə münasibətini daha geniş anlamda təfsir edir, bir növ şəxsi hisslərin arxasında duran sosial kontekstə göstərirdi: “Qərib Şahsənəmi yalnız bir sevgili kimi sevmir, başlıca olaraq ona görə sevir ki, Şahsənəm onun bədbəxtliyinə, arzularına şərik olur və onunla birlikdə, azadlığa çıxmaq üçün öz canından keçməyə hazırdır...” [2].

Azərbaycan incəsənətinin gələcəyi, onun inkişaf perspektivləri və yolları, bu sahədə mövcud imkanlar və problemlər haqında daimi düşüncələr görkəmli müğənni, musiqişünas olduğu qədər də gözəl publisistik qələm sahibi olan Bülbülü bütün həyatı boyu müşayiət etmişdi. Özü də Bülbül sadəcə təkliflər verməklə işini bitmiş hesab etməmiş, öz düşüncə və planlarını əməldə gerçəkləşdirməyə çalışmışdır. Məhz bu xüsusiyyəti Bülbülün fəal publisist-vətəndaş kimi Azərbaycan mədəniyyəti qarşısında xidmətlərinin dəyərini daha da artırır. Tam haqqı ilə söyləyə bilərik ki, Bülbül XX əsrdə öz dili, məzmunu və ifadə formalarına görə yeni tip Azərbaycan musiqi sənətinin formalaşmasında, daha geniş kontekstdə isə ümumən baş verməkdə olan mədəni transformasiyalarda müstəsna xidmətləri və rolu olan xadimlərdən idi.

Açar sözlər: Bülbül, xanəndə, vokalist, Ü. Hacıbəyli, elmi-publisistik fəaliyyət.

ƏDƏBİYYAT

1. Bülbül. Seçilmiş məqalə və məruzələr”. Tərtibçilər Q. Qasımov və Ə. İsayadə. Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası Nəşriyyatı. – Bakı, 1968.
2. “Kommunist” qəzeti. 1934, 18 aprel.
3. Агаева С. Энциклопедия азербайджанского мугама. – Баку, 2012.
4. “Бакинский рабочий” (газета). 1941, 10 апреля.
5. Мамедова А. Бюль-Бюль. Азербайджанское государственное издательство. – Баку, 1964.
6. “Советское искусство” (газета). 1940, 5 января.

Сурая Агаева (Азербайджан)

О научно-публицистической деятельности Бюльбюля

В данной статье освещается малоисследованная и разносторонняя научно-публицистическая деятельность талантливого певца и знатока азербайджанской традиционной и классической европейской музыки Муртузы Мамедова – Бюльбюля.

Ключевые слова: Бюльбюль, ханенде, вокалист, У. Гаджибейли, научно-публицистическая деятельность.

Suraya Agayeva (Azerbaijan)

On the scientific and journalistic activities of Bülbül

In this article light is shed on the little-known and multifaceted scientific and journalistic activities of the talented singer and connoisseur both of Azerbaijani traditional and classical European music, Murtuza Mamedov - Bülbül.

Key words: Bülbül, hanende, vocalist, U. Hajibeyli, the scientific and journalistic activities.